

Eesti Rahvaluule Arhiivi toimetused
Commentationes Archivi Traditionum Popularium Estoniae

35

Aado Lintrop

Loomisaja laulud

Uurimusi eesti rahvalaulust

Aado Lintrop

Loomisaja laulud

Uurimusi eesti rahvalaulust

Eesti Kirjandusmuuseumi Teaduskirjastus

Tartu 2016

Toimetaja: Mall Hiiemäe
Keeletoimetaja: Inge Annom
Korrektuur: Kadri Tamm
Kujundus ja küljendus: Pille Niin
Kaanefoto: Aado Lintrop
Trükk: Bookmill

Sarja peatoimetaja: Risto Järv
Toimetuskolleegium: Irma-Riitta Järvinen (Soome Kirjanduse Selts), Eda Kalmre (Eesti Kirjandusmuuseum), Aado Lintrop (Eesti Kirjandusmuuseum), Raimo Raag (Uppsala Ülikool), Jonathan Roper (Tartu Ülikool), Pille Runnel (Eesti Rahva Muuseum), Mari Sarv (Eesti Kirjandusmuuseum), Taive Särg (Eesti Kirjandusmuuseum), Ergo-Hart Västriik (Tartu Ülikool)

Sarja kodulehekül: <http://www.folklore.ee/kirjastus/?sari=7>
Indekseeritud: Internationale Volkskundliche Bibliographie / International Folklore Bibliography

Raamatus avaldatud uurimuste valmimist on toetanud ETFi grant 6085 “Regilaulu müüdid ja ideoloogiad”, HTMi sihtfinantseeritavad teadusteemad “Folkloori loomine, edastamine, tõlgendamine. Protsess ja institutsioonid”, “Folkloor ja folkloorikogud kultuurimuutuste mõjuväljas – ideoloogiad, kohanemine ja kasutuskontekst”, institutsionaalne uurimisprojekt “Folkloor kultuurilise kommunikatsiooni protsessis: ideoloogiad ja kogukonnad” (IUT 22-4) ning Euroopa Liit Euroopa Regionaalarengu Fondi kaudu (Eesti-uuringute Tippkeskus). Raamatu väljaandmist on toetanud Eesti Kultuurkapital.

Euroopa Liit
Euroopa
Regionaalarengu Fond

Eesti
tuleviku heaks

ESTONIAN CULTURAL CAPITAL

Autoriõigus: Aado Lintrop, 2016
ISBN 978-9949-586-01-1
ISSN 1406-636X

Sisukord

Sissejuhatuseks	7
Kas regilaul on surnud?	11
Suur tamm, kuduvad neiud ja punane paat, kadunud harjast rääkimata	17
Suur tamm ja õde-venda	34
“Ema haul” lego ja lauluna	53
Ennustamisega seotud motiivid regilauludes	67
Igavese sinitaeva kauged peegeldused – mõnest šamaanirännaku motiivist eesti regilaulus	79
Lood ma võtsin lutsu suust	89
Väravamängust nii ja teisiti	98
Tee mul sarvesta hobune. Kitselaulu võimalikest tagamaadest	107
Uhkest laevast Petropavlovskist, revolutsiooni kuulutajast	116
<i>Summaries</i>	133
Artiklite ilmumisandmed	151
Allikad	152

Sissejuhatuseks

Olen regilaule ja rahvalaule üldse laulnud suuremate või väiksemate vahedega alates 1977. aastast. Mu esimesed uurimused sel alal ilmusid alles 1999. aastal. Nii on esitaja staaži kogunenud palju rohkem kui uurija oma. Erinevad rollid on üksteist enamasti täiendanud. Alles viimasel ajal, olles alates 2010. aastast üsna aktiivselt tegev seto mees-telaulu kooris Liinats'uraq, olen mõnikord tabanud kergeid rollikonflikte märke. Olen tähele pannud, et lauljana mõtlen teistmoodi ja teistest asjadest kui teadlasena. Ent ka lauljana mõtlen laulmise ajal hoopis midagi muud kui niisama laulust mõeldes.

Laulmine on totaalne vaimu ja füüsilist allutav tegevus. Olen seda kirjeldanud raamatus “Imeline koda”, mõtiskledes sellest, kuidas haarata laulu sisse tulevase Eesti Rahva Muuseumi püsinäituse külastaja.

Tal tuleb viia jumalate läve ette sõnum sellest, kuidas hukatakse Jeesust ning ühes sellega hävitatakse senikehtinud maailmakorda. Sest Jeesus pole selles loos mitte lihtsalt kristlik jumal, vaid kogu endise elukorralduse sümbol. Tema hukk toob kaasa kosmilise katastroofi, mis päädib taeva allavarisemise ja inimkonna hävinguga. Selle ärahoidmiseks peab laulu sisse sattunud inimene saavutama seda, et Maarja laskuks koos elava Jeesusega maa peale ja kinnitaks elu kõikumalöönud aluseid. Paralleelsetes maailmades on lõputul palju Maarjaid ja Jeesuseid, kes suudavad siis, kui neile võimaluse anname, maailmu ühendada nii, et valitsema jääks meie jaoks parim võimalik lahendus. Sündmuste keskmesse sattunud inimene aga jõuab arusaamisele, et maailma päästmise sõltub just temast, tema enda oskusest lauluga asjade käigule kaasa aidata. Ta saab aru, et kuigi on lõputult palju meid kaitsvaid Maarjaid ja Jeesuseid, on sama palju ka kaost ihkavaid jõude. Rütmiline, passiivse kõrvalseisja jaoks monotoonsena tunduv laul toetab esimesi ja surub maha teisi, sellepärast tuleb laulda, et anda

heale veel üks võimalus. Maailm meie ümber on organiseeritud samal printsiibil kui kaasaegsed andmekandjad. Kõigepealt peab olema formaat, eksistentsi võimalus, Heideggeri 'olemise välu'. Lauluga me üha kirjutame üle seda formaati, mis võimaldab kaosest luua korrapärase maailma...

(Lintrop 2014: 10–11)

Selline võiks olla laulmise mõju lauljale. See ei kao jälgi jätmata, vaid suunab mõtteid erinevatel hetkedel. See võib saada mingil määral kinnisideekski. Näiteks Vatikanis Püha Peetri katedraalis kõndides mõtlesin mitte teadlase, vaid lauljana juba alustatud rada jätkates:

Kõrgete võlvide ja kuplite all on tõesti tunne, nagu oleksin jõudnud jumalde lävele. Ja parajasti on kannatusaeg. Tuleks koputada uksele – millisele küll? – ja rääkida avajale, kuidas Jeesust hukatakse ja vaga verd valatakse. Asjata vaev, jumalaid pole kodus, on ainult paavst kusagil oma ruumides ja hulk valvureid ning kirikuteenreid. Baldahhiini all oleva altari ümber sagisid inimesed kõigist maailma paikadest, eriti palju tundus olevat jaapanlasi. Kas kutsume teisi jumalaid appi ja läheme Jeesust päästma?! Kus sa sellega, maailm peab saama tema verre kastetud, muidu pole sellel kirikul siin mingit mõtet. Aga setod julgesid pöörduda otse Maarja poole, lausid tema maailma päästma. Nemad ei mõelnud sellele, et kristlus sünnib vaid Jeesuse ristisurma läbi, nende jaoks oli Jeesus üks jumalatest, kelle hukkumine kõigutas seni kehtinud maailmakorda. Maarja võttis nende palveid kuulda, istus reele, kutsus abilised ühes ja tuli Jeesust päästma ning maailma alustalasi kinnitama. Neid talasi võib Vatikani Peetri katedraalis aimata küll.

(Samas: 62)

Neil mõtetel on vähe ühist selle raamatu kaante vahele koondatud artiklitega. Samas loodan, et laulja kinnismõtted pole teadlase arutlusi väga kiiva kiskunud. Siiski lugesin oma varasemaid teaduslikke kirjutisi üle natuke teise pilguga ega pääsenud siin-seal teksti kohendamisest. Pean tunnistama, et viimased aastad seto laulu seltsis on mingil määral muutnud ka mind kui folkloristi. Kui ma varem ainult teoretiseerisin selle üle, kuidas laulik teksti loob ja mäletab või John Miles Foley kombel öeldes – kuidas ta suulist pärimust loeb, siis nüüd, olles rohkem mõttes koostanud improvisatsioone, kui neid reaalsetl esitanud, võin oma kogemuste põhjal öelda, et olemata seto ja valdamata seto keelt kõigis peensustes, on siis-

ki võimalik laule luua just seetõttu, et kasutan teksti loomise väikseima üksusena mitte sõna, vaid vormelit¹ ja värssi, mõnikord ka mitmest värsist koosnevat väljakujunenud lõiku, mistõttu sõltub edukas improvisatsioon eelkõige sellest, kui palju on mu mälus selliseid ehituskive, hoopis vähem aga sellest, kui hästi tunnen näiteks seto keele grammatikat. Teadlasena esitasin küsimuse, kas regilaul on surnud, laulikuna aga vastan, et loomine ei lõpe kunagi, seepärast on nii regilaul kui ka uuem rahvalaul ikka elus.

Loodan, et järgnevad kirjutised pakuvad huvi nii rahvalaulu uurivatele teadlastele kui lauljatele. Kerkib ju regilaule lauldes sageli küsimusi, mida üks või teine lauluosa tähendab. Laulikud on laule esitades neid ühtlasi tõlgendanud, sest kuigi arusaamatu või salapärasena tunduv värsirühm võib sellisena omada teatud väärtust ja jääda just seetõttu meelde kogu eluks, eeldatakse enamasti, et laulud siiski tähendavad midagi. Muidugi ei saa sajabrotsendilise kindlusega öelda, et kõik järgnevad tõlgendused on õiged. Kindlasti on võimalik välja pakkuda hoopis teistlaadi ja teistelt alustelt lähtuvaid seletusi. Nii, nagu regilaul, on kogu rahvaluule ajas pidevalt muutuv. Ühed uskumused ja tõekspidamised ununevad, teised tulevad asemele. Teisenevad maailmapilti mõjutavad arusaamad. Erinevad teadmised võimaldavad erinevaid interpretatsioone. Sellepärast ei saa loomine otsa ei laulude tegemisel ega ka nende uurimisel. Aga mind ei kurvasta perspektiiv, et mitte kunagi pole kellelgi võimalik kuulutada lõplikku tõde. Kirjutised, mis on koondatud nende kaante vahele, on mõjutatud eelkõige sellest, et olen laulude uurimisest palju rohkem tegelenud soome-ugri rahvaste usunditega. Päriselt pole neist mööda läinud ka mu lauljapraktika. Viimasesse valdkonda kuuluva mõttekäiguga lõpetangi selle sissejuhatuse, et seejärel edasi minna juba teaduslikumate arutlustega.

---

¹ Vormeliteooria, mille lõi 1920. aastatel USA klassikaline filoloog Milman Parry ja mida arendas edasi tema õpilane Albert B. Lord, opereerib kolme analüüsiüksusega: a) vormelid (*formula*), värsimõõdult, mõttelt ja sõnastuslikult sarnased värsid või värsiosad, b) teemad (*theme*), sisult sarnased korduvad narratiivsed ühikud, c) narratiivi skeem või skelett (*stable skeleton og narrative*), mille moodustavad laulu süžeelised sõlmpunktid (ülevaadet vormeliteooriast vt Saarlo 2005: 16–17). Soome folklorist Frog on võtnud lisaks kasutusele multivormi mõiste. Multivorm on minu arusaamise kohaselt üsna püsiva koostisega mitut vormelit sisaldav struktuur, vormeliteoorias paigutub see vormeli ja teema vahele. Ise olen tavaliselt sellist üksust motiiviks nimetanud.

Taas kaldub mõte jumalate ja laulu poole. Ja vaata, mis mulle pühapäevasel päeval pähe tuli. Võib-olla ei tahtnud setod too-
pärast Jeesuse surma, et see tähendab vana maailmakorra lõppu ja uue kristliku elukorralduse algust. Võib-olla laul just seepärast kõneleb abi otsimisest, et Jeesus ei sureks ega annaks alust ristikiriku tekkimiseks. Et kui jumalad eesotsas Maarjaga päästavad Jeesuse ära, siis taevast tõuseb taas endise paiga peale ja kogu ilm saab olema nagu enne. Mis head võibki sündida ühe inimese kannatuse ja surma läbi? Ehk tahtsid muistsed eestlased, setod nende seas, vanaviisi edasi elada ja palehigis oma igapäevast leiba süüa. Ja püüdsid seepärast Jeesuse ristisurma olematuks muuta, vähemalt lauluski.

(Samas: 78)

Kas regilaul on surnud?

Miskipärast on mind sellest ajast peale, kui sattusin 1977. aastal ansambli “Hellero” proovidele, huvitanud küsimus, kas need laulud, mida me tookord laulsime ja mida laulavad tänapäevalgi paljud inimesed kõige erinevates situatsioonides, kas need regilaulud on lõpetanud oma loomuliku eksistentsi ning neid esitavad inimesed on omamoodi huarüvetajad, kes kadunukesel rahus puhata ei lase, või on kõik regilauluga toimunu ja toimuv loomulikuks osaks elava traditsiooni pideva muutumise ja teisenemise protsessis. Olen tollest ajast peale kuulnud kõneldavat sellest, et kui Setomaa ja Kihnu saar välja arvata, on regilaul Eestis välja surnud, ent siiski aeg-ajalt mõelnud, et see seisukoht rajaneb peamiselt nõukogudeaegse folklooridefinitiooni kolmainsusel – kollektiivsus, traditsioonilisus, suulisus, kusjuures üht selle komponenti, traditsiooni, on väga raske piiritleda, sest laias laastus on kõik meie ümber ja sees toimuv mingis mõttes traditsiooniline. Suulisuse rõhutamine viib aga paratamatult järelatuseni, et kirjakultuuri tundma õppinud ning seda kasutama hakanud rahvas müüb oma esmasünniõiguse ehk folkloori ehtsat looduslapse mälu asendava kirjatarkuse läätseleeme eest maha, kusjuures maksab edaspidi sellesama leeme lüripimise eest kallist hinda. Seega, küsimus on: kas meie oleme regilaulu kirjarahvaks saamise hinna eest maha müünud, lastes sel surra arhiivide käsikirjadesse ja rahvaluuleantoloogiate köidetesse? Või elab ka arhiveeritud regilaul edasi, oodates lihtsalt, et keegi ta välja valiks ning meelepärasel viisil ette kannaks?

Et sellele küsimusele vastata, tuleb minu arvates kõigepealt arutleda, kas regilaul on või ei ole ajas muutuv fenomen ning millised on need piirid, mille raames muutudes on võimalik regilauluks jääda. Mulle meeldib väga Tiiu Jaago rahvaluule definitiooni teine pool: “Rahvaluule kujuneb, püsib ja levib kommunikatsiooniprotsessis ning talle on omane pidev muutumine” (Jaago 1999: 70, 88). Sellele tuginedes võiks arvata, et pidev muutumine iseloomustab ka elavat regilaulu. Tegelikult ongi

raske ette kujutada ajas muutumata kujul püsivaid kultuurinähtusi. Eesti rahvaluuleteadlased on aastakümneid kehtnud uurimistöö vältel üsna hästi ära kirjeldanud regilaulu poetilised tunnused ja iseärasused. Tänu sellele eristame regilaule muust rahvaloomingust eelkõige just poetilisel tasandil. Samuti teame, et regilaule võib iseloomustada ka neile omaste meloodiate abil. Oleme harjunud teadmisega, et regilaul on vana. Ent selle poetika ja rütmilis-viisiline korrastatus ei taha seni hästi paljastada ta vanust, kuna mõlemad koondavad eri aegade jooksul käibele tulnud lähenemisi ja võtteid. Targem pole lugu ka sisuga, mille puhul võime täheldada mõnede väga vanast minevikust pärinevate motiivide esinemist kõrvuti palju hilisematest aegadest algtooke saanud komponentidega. Eesti eri piirkondade rahvarõivaste põhjal võime öelda, et meie n-ö talupojakultuur oli vägagi aldis jälgima ning endasse sulatama võõraid eeskujusid, arheoloogilised leiud kõnelevad sellest, et moevoolud pole mitte industriaalühiskonna sünnitised, vaid on alati iseloomustanud inimkonda. Ent millised on regilaulu kintspüksid, aniliinvärvid, kaurikarbid ja klaashelmed poetilisel, meloodilisel või sisulisel tasandil?

Samas on selge, et lisaks kultuurikontaktide kaudu tulnud uutele ideedele ei saanud regilaulutraditsiooni puudutamata jätta mitmed meie kultuuriruumis toimunud sotsiaalsed vapustused. Selle üle, kas ja kuidas mõjutas regilaulu mõni ajalooline sündmus, pani mind mõtlema T. Jaago artikkel "Regilaulu asustuslooline taust. Karuse" (Jaago 2001). Selles otsiti arhiivandmetele tuginedes vastust küsimusele, kuidas elas regilaul üle Põhjasõja. Artiklist jäi mulje, et umbes kolmveerandi eesti talupoegade suremine katku ja veel hulga hukkumine lahingutegevuse ning sellega kaasnevate segaduste käigus ei mõjutanud otsustaval kombel regilaulu käekäiku. Võib-olla elas regilaul, nagu me seda praegu tunneme, tõesti üle selle viimase suurte segaduste ja hävingute perioodi. Ehk oli see juba piisavalt kohanenud rasketes tingimustes ellu jääma? Oli ju Põhjasõda tegelikult lõppakordiks juba Liivi sõjaga alanud suurele sõdade, taudide ja näljahädade ajastule. 25 aastat kestnud Liivi sõda, 1561., 1566., 1571. ja 1580. aastate katkud ning sama perioodi nälja-aastad pidid eesti maaelanikkonda põhjalikult laastama. Samal ajal toimuv reformatsioon püüdis anda hävingule ideoloogilist seletust.

Liivi sõdagi polnud esimene Eesti alasid tabanud suurem ajalooline kataklüsm. Kunagi toimus ju maa vallutamine. Ja kuigi tollased sõjosalgad olid väikesearvulised ega jõudnud iga kolkaküla elu mõjutama ning eestlased säilitasid pärast muistse vabadusvõitluse lõppu osaliselt isegi oma ülikonna ning sotsiaalse elukorralduse, tehti sellele lõpp 1343. aastal Jüriöö ülestõusu järgsete karistusoperatsioonide käigus. Mart

Helme kirjutas 25.11.2004 Päevalehes: “Oma ülikonna kaotasid esivanemad lõplikult Jüriöö ülestõusu ajal ja järel, kui ordu maa raudse luuga üle pühkis, eestlasi Marburgi Wigandi sõnade kohaselt kohati külade kaupa maha tappes. Ühes sellega hävis ka siinsete hõimude ülalt juhitud poliitiline konsolideerumine ning identiteet. Hilisem allasurutus aitas kindlasti kaasa aga seisusliku ja etnilis-hõimulise identiteedi arengule ja tugevnemisele, olgu peale, et selle aluseks oli siis juba pigem vaen võõraste vastu.”

Arvan, et juhul, kui eesti muistne runolaul elas üle 13. sajandi vapustusel, pidid sellele ometi mõju avaldama 14. sajandi sündmused, mis ühelt poolt hävitasid täielikult eestlaste regionaalpoliitilise organiseerituse ning autonoomia, teiselt poolt aga vähendasid niigi veel täielikult taastumata rahvastikku. Kuna me tegelikult üldse ei tea, milline osa oli regilaulul muistsete eestlaste avaliku ja ehk ka poliitilise elu sfääris, on meil raske hinnata ka seda, millised võisid olla muistse ühiskonnakorralduse kokkuvarisemisest tingitud muutused. Võime vaid tõdeda, et mida olulisemat rolli regilaul eesti vanemate lähikonnas ning ühiskondlike sündmuste juures mängis, seda rohkem pidi ta uute olude tarvis teisenema, et siis püsida sellisena 16. sajandi teise pooleni.

Järgnenud Liivi sõda koos nälja ja haigustega hävitas kohati enamiku maa-elanikest. Ent rahvaarvu drastilisest vähenemisest olulisemaks teguriks tundub olevat normaalse elu segipaisatus. Tingimustes, kus väheseid allesjäänud toiduvarusid tuli pidevalt peita kõigi ringihulkuvate relvastatud salkade eest, on raske ette kujutada traditsiooniliste talupojapulmade korraldamist ja muude perekonna- ning kalendrikombestiku oluliste sündmuste tähistamist. Küsimus polnud ainult toiduvarudes – igasugune jõukuse väljanäitamine võis tol segasel ajal saatuslikuks saada. Tuleb silmas pidada ka ideoloogilist survet, mis, tõsi küll, esialgu mõjutas eelkõige linnades ning nende ümbruskonnas elanud inimesi.

Regilaulude põlvest põlve edasiandmine toimus peamiselt loomulike esitussituatsioonide kaudu. Ja õpiti peamiselt kaasa mõeldes ja lauldes. See tähendab, et lauluvara kadudeta edastamiseks ei piisanud sellest, kui kogukonnas jäi ellu vaid üks laulik, kes siis missioonitundest rahva uuesti laulma õpetas. Lisaks laulikule pidi olema motivatsioon laulude esitamiseks, pidi olema motivatsioon õppimiseks. Pidid olema laulude tavapärased esituskontekstid ja -situatsioonid. Võib-olla peegeldavad regilauludes sageli esinevad motiivid sellest, et laulud on õpitud põllul, heinamaal, metsas või kambris tööd tehes, just 16. sajandil toimunud murrangut, mille põhjustas tavapärase pärimuse edastamise lakkamine pea ühe inimpõlve eluea ajaks. Kahtlemata ei saanud kogu mitmekesise laulurepertuaari poolsalajane või täiesti varjatud edasiandmine toimuda

kadudeta. Esimesteks kannatajateks olid tõenäoliselt kangelas- ja sõjalaulud ning tavandiga seotud laulud. Esimesed võisid hääbuda suuresti juba 14. sajandil, kuna kadusid sobivad esitussituatsioonid. Teiste kohta, mille esitamist ja õppimist väljaspool loomulikku konteksti võime kohata kaasajal, kuid mille sihipärast järeltulevatele põlvetele õpetamist kaugemas minevikus ei suuda ma ette kujutada, võib arvata, et mingil määral pidi ajaloo kulg neid mõjutama. Rasked ajad võisid aidata püsida hingedeajaga ja võib-olla ka laiemalt rahvakalendriga seotud kombestikul, ent kas te suudate oma vaimusilmas näha ema, kes õpetab tütrele pulmalaulu samal ajal, kui pere nooremad lapsed on nälga suremas, täisealised mehed aga kas tapetud või sõjasalkadega ühinenud, ning kirikukantslist kõmistab hingekarjane, et kõik toimuv on karistuseks priiskava ja jumalakartmatu elu eest. Samas moodustavad just tavandilaulud suure osa meieni jõudnud regilauludest. Seda tööka saab seletada kaheti – sellega, et tavandilaulu oli varem veel palju rohkem, mistõttu säilis neid kadudest hoolimata suhteliselt suur hulk, või sellega, et kuna säilis regilaulude keel ja poeetika ning ei ununenud ka tekstiloomise viisid, sai säilinud killukestest paremate aegade saabudes jälle uusi laule teha. Tõenäoliselt tulevad kõne alla mõlemad seletused koos.

Selleks, et kuidagi näidata erinevate traditsiooniväliste tegurite mõju pärimusele, püüdsin ma kõigepealt selgusele jõuda, miks üldse sünnib laulu esitamise akt kui selline. Selge on see, et esituse sünniks on vajalik mingi hulga lauluteksti koostisosade ning nendega sobituvate viiside olemasolu, see tähendab, et peab olema esituse tekstilis-viisiline potentsiaal. Selleks on kõik indiviidi käsutuses olevad tekstielemendid ja viisid, mida on võimalik esitada erinevates kombinatsioonides. Ent sellest ei piisa. Esituse sünniks peab olema ka soov üht või teist laulu või kombinatsiooni laulda. See on esituse tahteline potentsiaal – vaimne tahteline seisund laulu esitamiseks kas osade kaupa või tervikuna. Lihtsustatult võib öelda, et nende potentsiaalide vahel tekkiv pinevus kutsubki esile esituse. Kuid seda pinevust suunab ja tugevdab või nõrgendab veel hulk eri tegureid koondavaid komplekse:

- emotsioonitasandi tegurid nagu rõõm, kurbus, armastus, viha, ärevus, äng, hirm jne;
- funktsioonitasandi tegurid: kindla tavandi, töö või tegevusega seotus, didaktiline, hoiatav, lohutav, rahustav, julgustav või hooplev suunitlus jne;
- situatsioonitasandi tegurid: üksi, koos, kodus, võõrsil, põllul, metsas, päeval, öösel, vabaduses, vangipõlves, rahu ajal, sõjas jne;

- esitaja staatuse ja enesehinnanguga seotud tegurid: autoriteet, heidik, enda peremees, teiste käsutäitja, hea/halb laulik jne.

Lisaks sellele, et mõjutada esituseks valitavaid laulukomponente, on iga tegurite tasand suuteline töötama esituse tahtelise potentsiaali mõju suurendamise või vähendamise suunas. Iga tasandi tegurid võivad esituse tahtelise potentsiaali ka nulliks muuta. Seega on esitus väga haavatav igal nimetatud tasandil ning seda ei sünni valede või ebapiisavate emotsioonide, vale või puuduva funktsiooni jne korral.

Kuna tean meie idapoolsete hõimurahvaste üsna hiljutiste näidete varal hästi, kui kiiresti suuline pärimus võib hääbuda, ei suuda ma uskuda, et eesti lauluvara jõudis “hea rootsi ajani” kaotusteta. Arvan, et meie lüroepiline regilaul kujunes välja peamiselt just 16. sajandi teise poole sündmuste tagajärjel ning kinnistus mingil määral Põhjasõjale eelnenud rahuajal. Oletan, et muutus leidis eelkõige aset laulude süžeelisel tasandil ja et paljude motiivide ja multivormide ununemine põhjustas suhteliselt terviklikumalt mõjunud jutustavate laulutekstide killustumise lõdvemalt seotud lüroepikaks. Paljuski teksti meeldejätmise ja taasloomise huvisid teeniv vormellik ülesehitus ja poeetiline korrastatus muutusid seejuures sisust vähem. Muidugi eksisteerisid ka enne 16. sajandit lüroepilised ja lüürilised laulud, situatsioonist lähtuvad improvisatsioonid ja muu selline lauluvara, mille käekäiku hakkas mõjutama alles nihe poeetika paradigmas.

Vastus küsimusele, kas regilaul on surnud, peitub minu jaoks just neis kaugetes aegades. Sest kui nimetame regilauluks eesti runolaulu kui sellist üldse, suri see – tänapäevast suhtumist minevikku projitseerides – esimest korda tõenäoliselt juba 13. sajandil või Jüriöö ülestõusu järgsel ajal. Kui aga leiame, et tegemist on pigem traditsiooni muutusega, pole regilaul tänagi surnud, sest toimunud on järjekordne transformatsioon – muutused mnemotehnikas (neist olulisim on kirjutatud tekstide kasutuselevõtmine) võimaldavad regilaulu esitajatel opereerida vastavalt teadmiste kas vormelite ja motiividega nagu vanasti või kasutada terviktekste, koostades oma ainuisikulist repertuaari väga suure tekstikorpuse piires. Kõik sõltub lauliku oskustest – piisava hulga viiside ja tekstiloomiseks vajalike elementide tundmine annab võimaluse kasutada täpselt samu loominguilisi printsiipe, mida kasutati aastasadu tagasi. Pole üldse oluline, kas vormelid, motiivid ja multivormid on suuliselt edasi antud või arhiivisäilikutest välja loetud, nagunii opereerib laulik nendega ühtviisi. Nagu näitasid Milman Parry ja Albert Lordi poolt Hertsegoviinas laulikute tehtud intervjuud, opereerisid lõunaslaavi laulikud teksti esita-

des sõnast suuremate üksustega, nende esituse sõna võrdus värsiga (Foley 2002: 12–16). Võib üsna kindlalt väita, et regilaulu puhul on tekstiloomise väikseim üksus samuti suurem kui tavakeele sõna, sisaldades lisaks grammatilistele vormidele ka mitmesuguseid semantilisi seoseid. Võib-olla on selle üksuse suurus ajas muutuv, ent see ei muuda printsiipi.

Võime pärimuse kestmist kujutada järgmiselt: konsolidatsiooniperioodi lõpetab demograafiline katastroof, pärimus killuneb pudemeteks. Järgneb hajutatuse periood, mille kestel hakatakse traditsiooni taaslooma kõigist võimalikest säilinud detailidest. Teatud hetkel võib taas rääkida traditsiooni stabiliseerumisest, millele peaks omakorda järgnema konsolidatsioon jne. Hajutatuse perioodil toimuvat traditsiooni taasloomist peaks iseloomustama kõrgeenenud improvisatsioonilisus, pärimuse stabiliseerudes improvisatsioonilisus väheneb, kuid püsib mingil tasemel. Kaldun arvama, et Liivi sõja ja Põhjasõja vaheline aeg jäi selleks liiga lühikeseks, et regilaul oleks jõudnud uude konsolidatsioonifaasi, et uus demograafiline katastroof tabas seda kas stabiliseerumisperioodi algul või keskpaigas. Ning paiskas kõik uuesti segamini.

Asjal on veel üks tahk. Kui regilaul ületas kõik ajaloolised vapustused tõepoolest tänu sihipärasele meeldejätmisele ja õpetamisele, ei näe ma üldse suurt põhimõtet vahet Jakob Hurda missiooni ja kunagiste laulikute missiooni vahel ning kui me räägime selles kontekstis ikkagi regilaulu surmast, siis tähendab see, et letaalne lõpp oli tingitud laulude üleskirjutamisest. Ja vist ka folkloristide uurimisobjektiks saamisest.